

Azərbaycan Milli Mətbuatı

Qəzet haqqında düşüncələr

Yaxud odu söndürüb külünə qızınmaq istəyəndə...

Türk xalqlarının qəhrəmanlıq dastanı olan "Koroğlu"nun sonuncu qolunu xatırlayırıqmı? Odlu silahı (tüfəngi) görən Koroğlunun misri qılıncını "sənin zamanın qurtardı" deyib yerə qoymasını nəzərdə tuturuq.

İndi ən azından Azərbaycanda qəzetlər vaxtı keçmiş həmin misri qılıncı xatırladı. Niyə ən azından Azərbaycanda - bu barədə... az sonra.

Ötən əsrin 90-cı illərinin ortaları idi. Müstəqil Azərbaycanda ilk dəfə KİV haqqında qanun hazırlanırdı. Milli Məclisin müvafiq komissiyasında layihə müzakirə olunarkən jurnalist kimi bizi də dəvət etmişdilər. Və təxminən 25 ildən sonra həmin müzakirələrdən şəxsən mənim yadımda qalan o olub ki, sən demə, bizdə, layihəyə əsasən, KİV təsis etmək üçün növbəti müvafiq ali, ümumiyyətlə, təhsilə ehtiyac yox imiş. Bəli, bəli, təəccüblənməyin, həmin qanunla Azərbaycanda sözün birbaşa və dolayısı mənada yoldan ötən hər kəsə KİV təsis etmək hüququ verildi. Və bizim hər vaxtla etirazlarımızı baxmayaraq, verildi də.

Adam belə bir vəziyyətə alışırsa da, hər dəfə yada düşəndə dəhşətə gəlir. O illər kimlər doluşmadı bu şəffof və məsuliyyətli peşyə?! Hətta o dərəcədə ki, həmin dövr cibində "Press" vəsiqəsi olmayan çox az adam tapılırdı. Hətta o həddə ki, qədim peşə sahibləri belə, kütləvi surətdə "müxbir" olmuşdular. Hətta o səviyyəyə ki, əsl jurnalistlər "jurnalistəm" deməyə utanırdılar.

Həmin illərin "qəzet"lərinin təkə adlarına nəzər salmaq yetərdi ki, səviyyələri məlum olsun. İndi onları sadalayıb ürək bulandırmıq istəmirik. Baxmayaraq ki, onlar şəhərdə ilə neçə-neçə adamın ürəyini bulandırır, nə isə qoparmaq üçün min oyundan çıxırdılar.

Bununla "zərəm jurnalisti"lər həm də mətbu sözü hörmətdən salır, qəzetin ictimai nəzarət və ictimai qınaq funksiyasını heçə endirirdi. Başqa sözlə desək, cəmiyyətin inkişafı üçün vacib sayılan şərtlərə ictimaiyyətin münasibətini pis yönə dəyişirdilər. Əleyhinə olunan bütün cəhd və etirazlara nəticəsiz qalırdı. Azsaylı və abırına qısqılmış peşəkar jurnalistlər çoxsaylı və təşkilatlanmış "həmkar"larının qarşısında təsirli nə edə bilirdilər ki?! O illərdən xeyli zaman ötüb. Dövr, tələb və imkanlar da dəyişib, həmin, yumşaq desək, boşluğun aradan qaldırıldığı KİV haqqında qanun da. Hətta yeni qanunun adına da əl gəzdirilib, indi "Media haqqında" adlanır. Dəyişməyən nə isə varsa, o da qeyri-peşəkar "jurnalist"lərin yenə ölkə KİV-inə meydan sulamalarıdır. Düzdür, indi onlar "qəzet redaktorları" deyillər. Əvəzində hərəsinin bir neçə saytı, internet TV-si var. Hətta aralarında özlərini "media holding" sahibləri adlandıranlar da tapılır, baxmayaraq ki, nə ol(may)an təhsillərinin, nə də savad və qabiliyyətlərinin jurnalistikaya dəxli var. Olan yalnız xərclərini qarşılayan sponsorlardır ki, onların da məqsədləri dairəsində xalqın və dövlətin maraqlarını qoruyan informasiya siyasətindən savayı nə desən mövcuddur.

Amma bu gün ölkənin internet kütləvi informasiya vasitələrində vəziyyəti

yəti acımacıqlı edən təkə həmin resursların müəyyən qisminin qeyri-peşəkarların əllərində olması deyil. Əlavə problem bundadır ki, belələrinin jurnalist kimi tərəfsiz olmaları bir yana, əqidə cəhətdən etibarsız və sürüşkən mövqe nümayiş etdirmələri cəmiyyət tərəfindən birmənalı qarşılınır. Belə halda isə onların ictimai rəyə növbəti təsiri olur, hətta fəaliyyətləri əks effekt verir ki, bu da indiki gərgin ideoloji mübarizə zamanında təhlükəli tendensiya. Çünki əqidə bir yana, ictimai marağı şəxsi mənafeyə qurban verib tez-tez sənəq dəyişənlərə stavka etmək "rus ruletka" qədər risklidir. Ən yeni tariximiz dəfələrlə sübut edib ki, "ingilis bayrağı"na bənzəyən belələri ilə kəşfiyyətə demirik, balıq tutmağa da getmək olmaz. Lakin nə olsun? Gedirlər də, lap o yana keçirlər də.

O yan demişkən. Görürsünüz o yandakı sosial şəbəkə üzərindən "media" yaradanlar nə gündədir? İndi onların söyüş və təhqir dolu ağızlarını yummaq üçün qanuni yollar və üsullar axtarılır. Halbuki jurnalistikanın qapıları qeyri-peşəkar və təsadüfi adamların üzünə vaxtında bağlansaydı, bunu söz və mətbuat azadlığının boğulması kimi qələmə verənlərin cavabı arqumentlər və qətiyyətlə verilsəydi, indi belə axtarısa da ehtiyac qalmazdı. Axı o yana jurnalistikada indinin özünəçən medianın yanından keçməyə layiq olmayan kəslərin meydan suladığı bu yandan köçüblər. Bu yanda görseydilər ki, media peşəkarlıq tələb edən sahədir, onlarlıq deyil, o yanda klaviatura, mikrofon və ya kamera arxasına keçməyə cəsarət etməzdilər.

Sözsüz ki, bu, problemin, necə deyirlər, texniki tərəfidir. Mənavi tərəfi, təbii ki, başqadır. Və bu, ilk növbədə tərbiyə məsələsidir. Amma tərbiyəni formalaşdırın amilləri də unutmamaq ol-

maz. O amillərdən biri isə gözün gör-düyü, yəni KİV-in qapılarının hər "sort" adamlar üçün indiyəçən açıq qalmasıdır və heç kim də inkar edə bilməz ki, KİV-də "açıq qapı" siyasətinin ziyanları bu gün "populyar" olan xəbər saytlarında daha aydın görünür. Vaxtaşırı bu barədə çox yazıldığı, üstəlik, yazılanların heç bir təsiri olmadığı, əksinə, birinin üzünə beşinin qoyulduğu üçün həmin ziyanları təkrar sadalamaq fikrindən uzağıq. Bununla belə, adını xəbər portalı qoyub hər cür oyundan çıxan saytlardakı mövcud realığa göz yumulmasını da istəməzdik. Axı savadsız əməkdaşlarının səviyyəsi yazıları, çayxana xəbərləri, bir-birilərini demək olar bütünlüklə təkrar etmələri bu zaman hətta "mənbə"nin kobud səhvlərini tirajlamaları və s. bir yana, adamları şantaj edib pul qoparmaq kimi cinayətlə məşğul olmalarına necə göz yummaq mümkündür?! Xüsusən də bu zaman söhbət KİV-in və jurnalistin nüfuzundan gedirsə...

Söz ki, nüfuzdan düşdü, deməli, KİV-in "ağsaqqal"ı hesab edilən qəzet məsələsinə qayıtmaq məqamıdır.

Birbaşa və açıq etiraf edək: dövlətin bütün yardım və dəstəyinə baxmayaraq, bu gün Azərbaycanda qəzetlərin vəziyyətinin yaxşı olduğunu demək realığa göz yummaq təsiri bağışlayardı. Bunu başqa cür necə izah edərkən, ölkənin əsas rəsmi mətbu orqanı sayılan "Azərbaycan" qəzetinin tirajı cəmi 5 min civarındadır. Və bu, hazırda ölkə üzrə... ən yüksək tirajdır. İndi təsəvvür edin ki, başqa qəzetlər nə gündədir. Halbuki, məsələn, Belarusda "Azərbaycan"la eyni statusda olan "S.B.Belorus seqodnya" qəzeti 190 min, paytaxt Minsk mətbu nəşri "Veçerniy Minsk" isə 100 min tirajla çıxır. Belarusu misal götürməyimizin səbəbi ölkələrimizin əhalisinin təxmi-

nən eyni olması və bir sistemdən çıxmasıdır. Üstəlik, digər keçmiş sovet respublikalarında, məsələn, Rusiyada, Qazaxıstanda, Özbəkistanda da qəzetlərə münasibətdə vəziyyət Belarusdan pis deyil ki, yaxşıdır!

Elə isə Azərbaycanda nə baş verib ki, qəzetə marağ bu dərəcədə azalıb?

Dövlət dəstəyi zəifdir? Bunu heç kim iddia edə bilməz. Bəlkə də dünyanın heç bir ölkəsində KİV-ə, o cümlədən qəzetlərə Azərbaycandakı qədər dövlət tərəfindən təmənnsiz dəstək verilmir. Təkə MEDIA İnkişaf Agentliyini xatırlatmaq yetər ki, ölkəmizdə dövlət-KİV münasibətlərinin səviyyəsi məlum olsun.

Xalqın qəzet oxumaq vərdişinin zəifləməsi? Bu suala birmənalı cavab vermək çətinidir. Lakin həmin səbəbi də qəzetlərin indiki durumunun əsas "günahkar"ı hesab etmirik. Pisdən-yaxşıdan, azdan-çoxdan oxuyan xalqımız hələ əlifbanı unutmayıb.

Həyatımızın bütün sahələrinə daxil olan internetin təsiri? Sözsüz ki, operativ və pulsuz informasiya almaq imkanı 40 fəpik ödəyib qəzet oxumaq istəyini üstələdiyindən bu arqument üstündən xətt çəkmə bilmərik. Amma fikirləşəndə ki, Azərbaycanı müqayisə etdiyimiz ölkələrdə də internet var, onda bu səbəbi də qəzetlərin əsas "qənim"i saymaq olmaz.

Bəlkə qəzetlərin maraqsız olmaları, səhifələrində oxumağa nə isə tapılmaması? Bu səbəb ilk baxışdan həqiqət təsiri bağışlasa da, onu bütün oxucu kateqoriyalarına aid etmək düzgün deyil. Bəli, kim xəbər doğru, ya yalan, ictimai əhəmiyyətli, yaxud yalan sensasiya, maarifləndirici və ya ziyanlı olmasının fərqi nə varmışsa, qoy adlarını səhvsiz yaza bilməyənlərin təsis etdikləri saytları izləsin. Amma bu ölkədə hamı belə deyil axı... Elitar oxu-

cu şayiələr və ara söhbətləri əsasında yazılanları qəbul etmir, ona doğru informasiya, ağıllı təhlil, obyektiv şərh lazımdır ki, onları da bu gün səviyyəsi saytılmıdan yox, səviyyəli qəzetlərdən oxumaq mümkündür. Bir də indi bu cür qəzetlərin özlərinin də saytları var. Amma onların digərlərindən fərqi etibarlı mənbə imiclərini qorunmalarıdır. Elə buna görə də bu saytlarda nə haradasa məşin ağac kötüyünə dəyməsi, nə ər-arvad davası, nə də hansısa toy müğənnisinin makiyajı və ya avtomobilinin markası haqqında xəbər-rast gəlmək mümkündür. Bu kimi "fakt"lardan xəbər düzəldib "layk" qazanmaq bizim işimiz deyil.

Bəs onda bizdə "Günəş haradan çıxır" ki, qəzetlərə marağ ən azı tiraj cəhətdən bu qədər azalıb?

Yenə qayıdıraq yazımızın, həm də təkə yazımızın yox, müstəqillik illərində KİV tariximizin əvvəlinə. Bəli, məhz həmin vaxt KİV-in qapılarını heç bir peşədə olmadığı qədər istənilən (və təsadüfi) adamın üzünə açmağa qərar verildəndə gərək bunun söz və mətbuat azadlığının təminatı yox, söz və mətbuatı hörmətsiz, nüfuzsuz edəcəyi nəzərə alınardı. Nəzərə alınardı ki, indiki kimi jurnalistikada peşəkarlıq problemi yaşanmasın. Çünki qeyri-peşəkarlıq elə bir zərərli "ağac"dır ki, "meyvə"sini hər deyəndə yığıb qurtarmaq olmur. Əks halda Azərbaycanda bu gün nəşr edilən bütün qəzetlərin üst-üstə tirajı Belarusdakı çox demirik, bir qəzetin tirajına çatardı. Hələ qonşu ölkələrdəki qəzetlərin maddi-texniki imkanlarını demirik. Rusiyanın rəsmi mətbu orqanı olan "Rosyskaya gazeta"nın 15 xarici ölkədə müxbir məntəqəsi var. Türkiyənin "Sabah", "Milliyet", "Hürriyyət" qəzetləri isə dünyanın 50 nüfuzlu nəşrləri sırasındadır.

Biz demirik Azərbaycanda qəzetləri dünyanın nüfuzlu çap KİV sırasına almalıdır, baxmayaraq ki, bunu arzulamaq haqqımızdır. Deyirik ki, yazdıqlarımız heç olmazsa, ölkə əhalisinin 5-10 faizinə də olsa çatсын. Axı qəzet hər cür lazımsız və yalan xəbər tirajlayan sayt, dedi-qodu yayın sosial şəbəkə deyil. Qəzetin sözü tarixə sanbalı, çəkisi, obyektivliyi, ictimai rəyə təsiri ilə seçilib. Təsadüfi deyil ki, aparıcı ölkələrdə indiyəçən gündəmi qəzet məqalələri müəyyən edir, siyasi liderlər sözlərini qəzet səhifələrində deyirlər, biznes adamları səhifələr qəzet səhifələrini vərəqləyəndən sonra işə başlayırlar. Yoxsa dünyanın nəhəng şirkətləri milyonlar hesabına nüfuzlu qəzetlərin səhifələrini almazdılar.

Bütün bunlar o deməkdir ki, sivil ölkələrdə kino teatrların, televiziya kinonun yerini verə bilmədiyi kimi, internet və elektron KİV də yazılı nəşrləri əvəz etməyi bacarmayıb. Və tam əminlik ki, əvvəl-axır Azərbaycanda da belə olacaq və 148 yaşlı mətbu sözü-müz haqq etdiyi hörməti və şöhrətini qaytaracaq. Təbii ki, bu gün az-çox qəzetlərdə qalan peşəkarların sayındadır.

"Koroğlu" dastanından xatırladığımız epizoda gəldikdə isə, onu deyək ki, həmin vaxtdan bəri dünyada nə qədər dəhşətli odlu silahlar yaradılsa da, qəhrəmanlıq rəmzi qılınc olaraq qalır.

Rafig MƏMMƏDLİ,
"Azərbaycan"